

Văn hoá ứng xử với môi trường thiên nhiên của người Malaysia qua pantun Melayu

Trần Thuý Anh*

*Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân Văn, ĐHQGHN
336 Nguyễn Trãi, Thanh Xuân, Hà Nội, Việt Nam*

Nhận ngày 10 tháng 10 năm 2009

Tóm tắt. Bắt nguồn từ cuộc sống lao động phong phú muôn màu muôn vẻ, là sáng tác văn học dân gian của nhân dân, pantun trở thành tấm gương phản ánh văn hoá truyền thống, tâm hồn tình cảm của người Malaysia trên nhiều phương diện cuộc sống.

Thiên nhiên, với tư cách là một môi trường sống của con người, vì thế, trở thành một bộ phận không thể thiếu trong đời sống tình cảm, trong tâm thế ứng xử của con người. Môi trường thiên nhiên là cái gốc qui định lối sống và văn hoá ứng xử của con người không chỉ đối với tự nhiên mà cả đối với xã hội. Văn hoá ứng xử trước tiên được định hình và phát triển trong lĩnh vực mối quan hệ giữa con người với môi trường thiên nhiên, song chính nó đã giữ một vai trò quan trọng trong các mối quan hệ giữa con người với con người trong xã hội.

1. Hoà hợp với thiên nhiên

Văn hoá ứng xử cũng mang những đặc trưng cơ bản của văn hoá nói chung như tính biểu tượng, tính xã hội, tính tín hiệu, tính chuẩn mực, tính đánh giá, tính sáng tạo, tính nhân văn đặc biệt là tính bản sắc và tính trường tồn. Điều đó có nguồn gốc sâu xa, hay cũng có thể nói là bị qui định trước.

Triết lý sống của người phương Đông và người Malaysia được khẳng định là hoà hợp và gắn bó với thiên nhiên. Họ hiểu rằng môi trường thiên nhiên qui định lối sống và văn hoá ứng xử của con người đối với tự nhiên và xã hội. Giữa con người và thiên nhiên có một khối liên thông bền chặt, không gì chia cắt được. Con người và xã hội xuất hiện một cách tất yếu,

khách quan trong quá trình tiến hoá của tự nhiên, là một bộ phận đặc thù của tự nhiên, tự nhiên, con người, xã hội thống nhất với nhau theo nguyên tắc của một hệ thống một chỉnh thể toàn vẹn.

Người Malaysia nhận thấy trách nhiệm giữ gìn và sống hoà đồng với tự nhiên không thể thiếu được trong mỗi con người:

“Sống một cách hoà đồng với thiên nhiên là một nguyên tắc được tiếp nhận ở tất cả tôn giáo. Dựa trên các bài học về tôn giáo, tự nhiên được nhìn nhận như món quà do Thượng đế ban tặng. Con người cũng có trách nhiệm như là người canh giữ có vai trò canh giữ tự nhiên”. [1, tr.22]

Người Malaysia không chỉ nhìn thiên nhiên như vốn có mà bản thân họ tự hoà mình vào với thiên nhiên, kéo thiên nhiên hoà nhập vào cuộc sống và do vậy họ đã dùng những bài pantun để phản ánh tình yêu với thiên nhiên. Do được

* Tel. 84-4-38229030
E-mail: thuyanh@ussh.edu.vn

Thượng đế ban tặng, thiên nhiên khiến con người sáng tạo những bài pantun với đầy cảm xúc phù hợp với thời gian. Trong vấn đề này, cộng đồng Melayu đã sáng tác những bài pantun dựa trên các hiện tượng tự nhiên, nhiều bài pantun Melayu có mối liên hệ trực tiếp với môi trường thiên nhiên[2, tr.60].

Trong pantun nhiều hình ảnh tự nhiên được sử dụng chứng minh con người Malaysia rất thân thiện với môi trường tự nhiên xung quanh họ như cỏ cây, hoa, lá, các con vật, các hiện tượng tự nhiên. Người Malaysia yêu quý thiên nhiên nên những hình ảnh thiên nhiên cây cỏ của cuộc sống hàng ngày đều được đưa vào trong phần gợi ý của bài pantun. Những câu pantun thể hiện những cây cỏ của vùng đất mình sinh sống:

*Tinggi-tinggi pokok lembari,
Sayang pucuknya menyapu awan;
Cao hơn là cây lembari,
Tiếc cành quét mây;*

*Cantik kembang bunga melati,
Tumbuh sebatang di tepi kota
Bông hoa nhài nở đẹp,
Cành hoa mọc bên bờ thành*

Một bông hoa mãng cầu với màu đen thẫm không mờ nhạt, một màu sắc ấn tượng, góp phần gợi tả một cách sinh động:

*Hitam-hitam si tampuk manggis,
Sayang kemuning luruh bunganya;
Đen thẫm đài hoa mãng cầu,
Tiếc chín hoa rụng*

*Sekecil-kecil kayu tempinis,
Terasnya tahan berpuh tahun.
Nhỏ nhất là cây tempinis,
Lỗi chịu được hàng chục năm.*

Trong pantun Melayu hình ảnh con vật được miêu tả rất chân thực, sống động:

*Putih cahaya si kunang-kunang,
Terbang hinggap di dahan kayu;
Sáng trắng con đom đóm,
Bay đậu trên cành cây.*

*Merpati putih terbang sekawan,
Terpikat seekor di dekat dapur
Chim câu trắng bay cùng bạn,
Trói một con ở gần bếp.*

*Kupu-kupu terbang merayap,
Hinggap di bunga menghisap madu
Bướm bướm bay bằng cánh
Đậu bên hoa hút mật.*

Thiên nhiên xuất hiện trong pantun với những hình ảnh rực rỡ của nắng vàng, nước biển xanh hay như ánh trăng đêm soi sáng tới vườn cây:

*Tinggi bukit gilang-gemilang,
Air laut tengang-tenangan
Đồi cao sáng rực rỡ,
Nước biển lặng yên.*

*Terang bulan di malam sepi,
Cahaya memancar ke pokok kelapa;
Trăng sáng trong đêm yên tĩnh,
Tia sáng chiếu tới tận cây dừa.*

Người Malaysia cũng không quên ghi lại những địa danh, thắng cảnh nổi tiếng của vùng đất như đảo Pinang nơi thắng cảnh nổi tiếng:

*Pulau Pinang bersègi,
Bertentang dengan tanah seberang
Đảo Pinang góc cạnh
Đối diện với vùng đất đầm lầy*

*Bukit Sanding, Tanjung Belawan
Batu Kunta Kuala Jempul
Đồi Sanding, mũi đất Belawan
Đá Kunta, cửa sông Jempul*

Những làng xóm, quê hương thân thiết:

*Kampung Mengkasar, Sungai Mat Sulang
Setentang dengan Pulau Melana
Làng Mengkasar, sông Mat Sulang
Đối diện với đảo Melana*

Và khi nhớ đến sản vật quê hương, thì người Malaysia không thể không nhắc tới chúng trong pantun Melayu:

*Sirih kuning dari Petani,
Pinang muda dari Melaka
Lá trầu vàng từ Petani,
Cau non từ Melaka*

Với tư cách là một môi trường sống của con người, thiên nhiên trở thành một bộ phận không thể thiếu trong đời sống tinh cảm, trong tâm thế ứng xử của con người. Môi trường thiên nhiên qui định lối sống và văn hoá ứng xử của con người không chỉ đối với tự nhiên mà còn với xã hội.

Người Malaysia không tách biệt khỏi tự nhiên, không kiểm soát tự nhiên và cải tạo tự nhiên như người Phương Tây đã làm, chính điều này đã giúp người mang lại lợi thế cho người Malaysia. Cách ứng xử này do phương thức sống nông nghiệp trồng trọt qui định, con người gắn liền với những sinh vật, những dòng sông và những cánh đồng. Là những cư dân trồng lúa nước, giản dị và chân thật, người Melayu

Dari mana datangnya lintah?

Dari sawah turun ke kali;

Dari mana datangnya cinta?

Dari mata turun ke hati.

Con đĩa từ đâu tới?

Từ ruộng lúa xuống dòng sông;

Tình yêu từ đâu tới?

Từ ánh mắt tới trái tim.

Thái độ sống hoà hợp, nương nhờ và thuận theo thiên nhiên là đặc trưng cơ bản của lối ứng xử của người Melayu - những cư dân nông nghiệp trồng trọt, đặc biệt là nông nghiệp trồng lúa nước ở các nước phương Đông. Thái độ ứng xử hài hoà với thiên nhiên trên cơ sở nông nghiệp trồng trọt có ảnh hưởng lớn đến sự hình thành nhân cách con người. Văn hoá ứng xử theo kiểu hoà nhập với thiên nhiên có mặt tích cực rất đáng quý đó là làm cho con người sống luôn gắn bó với thiên nhiên.

2. Lấy thiên nhiên thể hiện cảm xúc, suy nghĩ của con người

Cách ứng xử phù hợp nhất của con người đối với thiên nhiên là sống hài hoà với thiên nhiên. Người Malaysia luôn tự hoà mình vào

với thiên nhiên, kéo thiên nhiên hoà nhập vào cuộc sống tinh cảm của mình

Cho dù lực lượng thiên nhiên nào xuất hiện trong pantun (trời, sông, núi, trăng sao, gió, hoa, lá...) cũng hàm trong nó khả năng trở thành môi trường, đối tượng, yếu tố phản ánh đời sống, hình nét, sắc độ tinh cảm của con người. Ngay cả lời pantun miêu tả cảnh quan thiên nhiên mang tính tự nhiên nhất cũng thể hiện trong đó vị thế của con người, thái độ và cảm xúc con người.

Ví dụ:

Asam di gunung ikan di tebat,

Dalam belanga bertemu juga.

Me trên núi cá trong hồ

Rồi cũng gặp nhau trong nôi.

Asam (me đất) và ikan (cá) ở hai nơi cách xa nhưng rồi vẫn gặp nhau, pantun muốn đưa ra một triết lý, nếu hai người sống cách xa nhau nhưng có duyên phận thì vẫn gặp được nhau.

Từ cảm hứng chung về thiên nhiên từng bước hình ảnh ấy được thu nhỏ lại đưa vào trong pantun với mục đích diễn tả cảm xúc của con người, hoặc nâng lên thành một cảm nghĩ, một triết lý của người Malaysia.

Ví dụ:

Yang jurang bersama jurang,

Yang bukit bersama bukit;

Yang enggang itu sama enggang,

Yang pipit itu sama pipit

Vực đi cùng với vực,

Đồi đi cùng với đồi;

Chim ung đi cùng với chim ung,

Chim sẻ đi cùng với chim sẻ

Bài pantun trên muốn dùng những hiện tượng tự nhiên như vực, đồi cùng với các con vật như chim ung, chim sẻ để khuyên nhủ người Malaysia biết vị thế của mình. Muốn tìm bạn đời hay bạn tri kỷ nên tìm những người cùng tầng lớp xã hội, môn đăng hộ đối vì "chim sẻ không thể đi với chim ung". Chim ung bay

liêng trên cao dững mảnh biểu trưng cho tầng lớp quý tộc còn chìm sẽ thuộc tầng lớp bình dân.

Pantun luôn phản ánh cuộc sống, con người, xã hội và đặt tất cả trong mối liên hệ với tự nhiên để làm nổi bật tình cảm, tâm trạng, hành động và cách ứng xử của người Melayu.

Kalau nak tahu di rumpun padi,
Lihatlah rumput di permatang;
Kalau nak tahu untung kami,
Lihatlah laut petang-petang.

*Nếu muốn biết nhánh lúa,
Hãy nhìn cỏ ở đê;
Nếu muốn biết lợi nhuận chúng tôi,
Hãy nhìn biển ban chiều.*

Nhờ so sánh hai hiện tượng tự nhiên đồng dạng mà nảy sinh nghĩa chủ đạo của bài pantun: cuộc sống con người phụ thuộc nhiều vào thiên nhiên, môi trường. Thiên nhiên thuận hoà mang sự may mắn, ấm no cho con người, như người Việt Nam thường hay nói “Thiên thời địa lợi, thế thái nhân hoà” khi miêu tả sự thuận lợi trong công việc, sinh sống.

Qua hàng loạt bài pantun Melayu chúng ta thấy mối liên hệ ứng xử của con người với thiên nhiên được chuyển tải dưới nhiều dạng khác nhau nhằm nói lên những suy nghĩ, cảm xúc của người Melayu. Chẳng hạn như dạng liên hệ bản chất.

Tanam tebu di tepi rumah,
Bila besar selara dibuang;
Saya seperti tebu dimamah,
Habis manis hampas dibuang.

*Trồng mía ở bên nhà,
Khi lớn lá khô bị bỏ;
Tôi như mía bị nhai,
Hết ngọt, bã bị bỏ.*

Từ đặc điểm cây mía người Melayu đã khái quát thành một triết lý sống riêng, đó là con người sống với nhau nên coi trọng lẫn nhau, đánh giá đúng công lao của người khác, có như vậy mới tạo được một xã hội có sự đồng thuận, hoà hợp.

Ngoài ra những bài pantun có dạng liên hệ đặc điểm:

Tuan laksana bulan yang terang,
Cahaya lipu serata dunia
*Anh như trăng sáng
Chiếu sáng khắp hành tinh*

Saya ke rumah Cik Tahir,
Lihat orang angkat jerami;
Encik laksana kiambang di air,
Akar tidak berjejak ke bumi.
*Tôi đi tới nhà cô Tahir,
Nhìn mọi người nhặt thóc;
Anh như cây bèo trên nước,
Rễ không chạm đất.*

Trong pantun Melayu các biểu hiện ứng xử, tâm trạng, đời sống con người được gắn với thiên nhiên, được hoà với thiên nhiên một cách thân thuộc, gần gũi và mang đậm nội dung xã hội. Đằng sau những hình ảnh, những cái tên đó bộc lộ những cảm nhận, những tấm lòng, những thái độ ứng xử và cũng là những nét cảm xúc. Con người đã khéo léo đi từ cảm xúc rộng lớn trước thiên nhiên mênh mông để lồng vào tình cảm, tâm trạng phong phú của họ một cách tự nhiên, nhuần nhị, cứ như thiên nhiên chỉ là cái cớ để bộc bạch nỗi lòng:

Hati kasih berasa punah,
Bagai air cucur ke laut.
*Trái tim yêu thương bị thất vọng,
Như nước tràn xuống biển*

Trong bài pantun dưới đây, thiên nhiên là không gian thật (vùng núi Ledang ở Malaysia) nhằm đối sánh với một không gian suy tưởng (không gian của nỗi nhớ, niềm ao ước, sự nhẩn gừ). Hai không gian đồng hiện ấy càng tạo sâu thêm niềm mong ước của một chàng trai đối với cô gái và nó cao vời vợi như núi Ledang.

Berapa tinggi Gunung Ledang,
Tinggi lagi hajat hati.
*Núi Ledang cao bao nhiêu,
ước nguyện trái tim cao hơn thế*

Tự nhiên trở thành một vật chứng kiến, một người bạn hoà vào tâm trạng, tình cảm của con

người. Đó là một mặt trong văn hoá ứng xử của người Melayu: bắt đầu từ cảm hứng thiên nhiên để lột tả cảm hứng con người.

Mặt khác, trong cảm xúc riêng tư người Melayu còn một cách ứng xử khác với việc kéo thiên nhiên làm bạn với con người là mở rộng tình cảm, hoà với thiên nhiên để thể hiện tâm trạng và phép ứng xử. Ví dụ:

Tiga petang tuan tak datang,
Air mata sepanjang sungai
Ba buổi chiều anh không tới,
Nước mắt dài như dòng sông

Thiên nhiên là lực lượng đồng hành, thấu hiểu, chia sẻ với họ, làm cái cớ, môi trường để bộc bạch tâm trạng, thân phận và thể ứng xử của họ. Thông qua thiên nhiên người Melayu cũng dùng thiên nhiên để khuyên mọi người ứng xử theo đạo lý:

Kami tak ingin melihat kumbang,
Kalau kumbang merosak bunga
Chúng tôi không muốn nhìn ong
Nếu ong tàn phá hoa

Hai câu pantun này khuyên răn người con trai không được làm việc thiếu đạo đức đó là phá hoại đời con gái thông qua dùng biểu tượng “Ong” và “Hoa”.

Chính vì mang bản ngã cộng đồng, giàu tính khái quát nên pantun Melayu phản ánh đạo lý đã được mọi người tán đồng, chấp nhận. Nó có tác dụng góp phần duy trì nền tảng truyền thống đạo đức tốt đẹp. Đồng thời pantun phản ánh đạo lý xây dựng nhân cách con người đẹp đẽ, khẳng định trật tự kỷ cương trong gia đình mà mọi người có bổn phận trách nhiệm tuân theo. Người Malaysia dùng thiên nhiên để lên án người đàn ông phụ bạc tình yêu:

Bila mendapat bunga yang baru,
Bunga yang lama tidak berguna;
Adat dunia sudah begitu.
Khi được bông hoa mới
Bông hoa cũ không ích gì;
Thói đời là như vậy

Thiên nhiên, với tư cách là một môi trường sống của con người, vì thế nó trở thành một bộ phận không thể thiếu trong đời sống tình cảm, trong tâm thế ứng xử của con người. Thiên nhiên được tái hiện sắc nét trong pantun, nhiều khi người Melayu dùng thiên nhiên để bộc lộ cảm xúc của mình. Chính vì vậy, trong ví dụ trên khó có thể khẳng định được một cách rõ ràng người Malaysia nói về thiên nhiên hay nói về tình yêu của đôi trai gái.

Mimpi baik saya semalam,
Mimpi bulan jatuh ke riba.
Mơ mộng đẹp tôi ngày hôm qua,
Mơ trăng ngời vào lòng.

Niềm khát vọng của chàng trai trong mơ được ôm người yêu trong lòng. Từ thời kỳ xa xưa khi khoa học còn lạc hậu, Trăng là một trong những thiên thể lớn của vũ trụ có quyền uy đối với đời sống con người. Trong pantun Trăng không bao giờ xuất hiện đơn thuần như một trong những yếu tố thiên nhiên ngoài cuộc đời. Trăng tượng trưng cho vẻ đẹp thanh thoát của thiên nhiên đồng thời cũng tượng trưng cho người con gái.

Jika tidak kerana bintang,
Bulan tidak meninggi hari;
Jikalau tidak kerana abang,
Saya tidak datang ke mari.
Nếu không vì sao,
Trăng không mọc ban ngày;
Nếu không vì anh,
Em không đến đây.

Con người phương Đông coi con người là một vũ trụ nhỏ (nhân sinh tiểu vũ trụ) và con người với trời đất là thống nhất (thiên địa nhân hợp nhất) cho nên họ nghiêng về chiều hướng thích nghi và sống hài hoà cùng môi trường với sự đồng cảm sâu sắc như Nguyễn Du đã nói “Người buồn cảnh có vui đâu bao giờ”. Thiên nhiên như là những người bạn không thể chia lìa, người bạn tri kỷ - người bạn đồng hành vô tận của con người.

Triết lý sống hài hoà với thiên nhiên, gắn liền với mỹ cảm của con người trong nền văn hoá truyền thống khi đi vào đời sống của người Malaysia đã biến thành triết lý dân gian với sức sống mãnh liệt và sức lan toả sâu rộng trong xã hội. Chính triết lý đó đã điều khiển thái độ, cách ứng xử con người Malaysia với thiên nhiên làm thành sự kết hợp những giá trị thẩm mỹ với giá trị thực dụng của văn hoá truyền thống nói chung, văn hoá sinh thái nói riêng.

Tài liệu tham khảo

- [1] Tamadan Islam dan Tamadun Melayu, Penerbit Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2006.
- [2] Asmah Abdullah, Paul B. Pedersen, *Understanding Multicultural Malayssia -- Delights, Puzzles & Irritations*. Pearson Malaysia Sdn.Bhd, Selangor, Malayssia, 2006.

Conduct of Malaysia people with nature in pantun Melayu

Tran Thuy Anh

*College of Social Sciences and Humanities, VNU
336 Nguyen Trai, Thanh Xuan, Hanoi, Vietnam*

Pantun is kind of Melayu folklore literature and it manifests Malaysian culture. Malaysia people love culture and they like to link with nature. Malaysian people believe that it is important to live in harmony with nature and co-exist with it. In pantun, nature (flower, animal and natural phenomenon) is used to determine that Malaysian people is closely to nature.

Nature is living environment to consider, as a part of people that it is can't be lacking in sentiment and conduct of people. Malaysian people uses nature to manifest their thinking, their philosophy in pantun so sometimes reader can't be sure that Malaysian people say about nature or human being. They adopt an accomodating posture with their physical surroundings and are less likely to challenge existing boundaries and norms as it can cause disharmony.

Philosophy of natural harmony is connected with sense of beauty in traditional culture and it become folklore philosophy with pervasion in community. This philosophy has adjusted behaviour of Malaysia people with nature.